

Kuidas lühendada

Tuuli Rehemaa

eesti keele instituudi assistent

- **Kas lühendi *a* järele käib punkt või ei käi?**

Üldkasutatavatel lühenditel, mille hulka kuulub ka aasta lühend *a*, on eesti keeles kokku lepitud kindel kuju ja selliste lühendite lõppu punkti panema ei pea. Neid üldkasutatavaid lühendeid saab järele vaadata „Eesti keele sõnaraamatust ÕS 1999”, Mati Ereli, Tiiu Ereli ja Kristiina Rossi „Eesti keele käsiraamatust” (teine, täiendatud trükk 2000) või Tiiu Ereli „Eesti ortograafiast” (neljas, täiendatud trükk 2005).

Otsuse lubada lühendeid eesti keeles ilma lõpupunktita kirjutada tegi vabariiklik õigekeelsuskomisjon 1982. a, kuid kes soovib, võib lühendada ka vana reegli järgi ehk lõpupunktiga. Tuleb vaid tähele panna, et ühes tekstis, väljaandes jne oleks lühendid esitatud ühtede ja samade põhimõtete alusel.

Punktita lühendamise otsus on tehtud muidugi ainult eesti keele kohta, teiskeelsete lühendite puhul tuleb järgida vastava keele tava. Näiteks ladina lühendeid kirjutame punktiga (ja eristame nad eesti tekstist teise kirjaga): *id.* – *idem*, *a. D.* – *anno Domini* 'Issanda aastal', *P. S.* – *post scriptum* (vrd eestikeelne *PS* – postskriptum).

Üldkasutatavate lühendite kõrval läheb siiski vaja ka selliseid, mida loendites ette antud pole. Neid võib kirjutaja oma teksti tarbeks ise teha, võttes aluseks lühendamise põhimõtted, nagu need on esitatud „Eesti keele käsiraamatus” ja „Eesti ortograafias”, ning seletades lühendite sisu lugejale ära.

Lühendamise põhireeglid on:

- 1) lühend peab sõna ka tegelikult lühendama;
- 2) lühend peab olema lugejale arusaadav;
- 3) lühend ei sobi ilukirjandusse, pidulikku ega tippametlikku teksti.

- **Kas numbri lühendi mitmuse omastav on *nr-ide* või *nr-te*?**

Selleks, et väljendada väiketähtlühendi käännet või mitmuse, tuleb lühend täissõnana välja lugeda ja lisada lühendile sidekriipsuga vastav käändelõpp või mitmuse tunnus või mõlemad: numbrite – *nr-te*, lehekülgede – *lk-de*, aastatel – *a-tel*, aastail – *a-il*, filoloogiadoktorite – *fil-dr-te*. Paragrahvid ei ole §§, vaid §-d, punktid või päevad ei ole *pp*, vaid *p-d*.

Sõna astmevaheldus lühendit ei muuda, nt lõige lühendatakse *lg* ja käändelõpp lisatakse ikka samale lühendile: lõikele on *lg-le* (mitte *lk-le*).

- **Miks on lühendis *n-ö* sidekriips?**

Liitsõna lühendamisel võib märkida sõnaosade piiri loetavussidekriipsuga, näiteks *filos-dr* – filosoofiadoktor, *n-vbl* – nooremveebel, *v-adm* – viitseadmiral.

Kui liitsõnas on juba endas sidekriips, säilib see ka lühendis: *n-ö* – nii-öelda, nõnda-öelda, *n-ü* – nii-ütelda, nõnda-ütelda, *v-o* – võib-olla.

- **Kas tänava lühend on *tn* või *t*?**

Paljudel lühenditel on eesti keeles mitu tähendust, näiteks *v.a* tähendab nii 'väga austatud' kui ka 'välja arvatud'. Suure koormusega lühend on *t*, mille taga võib olla 'tund', 'tonn', 'talv' või 'tänav'. Ilmekam ja vähem koormatud tänava lühend on *tn*.

Tänavasiltidel sõna *tänav* ei märgita, märgitakse aga *maantee*, *puiestee*, *tee* jms. Sama põhimõte kehtib aadressi puhul: Hommiku 4 (st Hommiku tänav 4), Supeluse 16a, aga Ehitajate tee 2, Kalevi pst 32, Haapsalu mnt 90, Voorimehe põik 5.

- **Kuidas lühendada sõnaühendit *käesoleval aastal*?**

Käesolev on sõna, mis tekstides tüütult ja tihtipeale ka tarbetult kordub: *käesolev dokument* pro *dokument* või *see dokument*, *käesoleval ajal* pro *praegu* või *praegusel ajal*, *käesoleval aastal* pro *sel aastal*.

Ühendi *sel aastal* lühend on *s.a* ning lühend *k.a*, mida paljud küsijad *käesoleva aasta* lühendiks arvavad, jäägu eeskätt ühendi *kaasa arvatud* päralt.

- **Kuidas lühendada sõna *registreerimisnumber*?**

Järjekorranumbri ja järjekorra lühend on üks ja sama – *jrk*, registreerimisnumbrit võib lühendada *reg-nr*. Registreerimisnumber on näiteks mootorsõidukil, seevastu ettevõtjale antakse äriregistrisse kandmisel registrikood, selle lühendiks sobib *rg-kood*.

- **Kuidas on *euro* lühend eesti keeles?**

Euroopa Liidu rahaühiku nimetus *euro* on õnneks üsna lühike ning tavalises tekstis pole seda enamasti vajagi lühendada. Kui lühendit siiski tarvis läheb, saab sellena kasutada euro tähist €. Seda lühendit on eesti keeles olemas, ja seda sobib kasutada ka Euroopa Liidu rahaühiku puhul.

Nagu igal väeringul nii on ka eurol kolmetäheline tähis – *EUR*. See ja teised sellelaadsed (*EEK, USD* jt) on mõeldud rahvusvaheliseks kasutuseks ning jooksvasse eesti teksti nad ei sobi, sobivad aga kursitabelitesse jm.

- **Kas *e-post* kirjutatakse lause alguses suure või väikese tähega?**

Sõnas *e-post* on *e-* lühend sõnadest *elektrooniline, elektron-,* pike-malt saamegi öelda *elektronpost*. Nii liitsõna *elektronpost* kui ka lühendliitsõna *e-post* kirjutatakse eesti keeles lause sees ühtviisi väiketähega, lause algul on muidugi suurtäht. Sama kehtib muude *e-*alguliste lühendliitsõnade kohta: *e-kiri, e-pilet, e-arve, e-pangandus, e-kaubandus, e-õpe*.

*e-*sõnade kõrval tunneme ka rühma *m-*algulisi, mis tulevad sõnadest *mobiilne, mobiil-* või *mobiil(telefon)i-*. Neidki kirjutame lause sees väiketähega, nt *m-konto, m-makse, m-tehing, m-teenus, m-kaubandus, m-parkimine, m-pilet*.

- **Kas on õige kirjutada *e-Maksuamet* või *e-maksuamet*?**

Nimetus *e-maksuamet* on samasugune lühendliitsõna nagu *e-post* vm, ning liitsõna sees ei saa kirjutada suure tähega – õige on seega *e-maksuamet* (sama moodi *e-riik*, mitte *e-Riik, e-ülikool*, mitte *e-Ülikool* jts).

Teine küsimus on, kas seda sõna võiks kirjutada ka esisuurtähega, nt ametlikkuse rõhutamiseks. Nagu teame, saab ametlikkussuurtähe abil näidata asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide täisnimetuse ametlikkust, *e-maksuamet* pole aga iseseisev asutus, vaid elektroo-

niline teenus, mida osutab meile maksu- ja tolliamet, ametliku nimekujuga Maksu- ja Tolliamet. Teenused, mitte asutused või organisatsioonid on ja tuleb väikese algustähega kirjutada ka *e-riik*, *e-valitsus*, *e-kool*, *e-ülikool*, *e-õpe*, *e-pangandus* jt.

- **Miks lühendatakse osaühing OÜ, mitte Oü või oü?**

Suurtähtlühendi võib moodustada ka siis, kui sõna või nimetus kirjutatakse väikeste tähtedega nt erastamisväärtpaber lühendatakse *EVP*, sisemajanduse kogutoodang – *SKT*, munitsipaalasutus – *MA*, osaühing – *OÜ*, üksik-päästekompanii – *ÜPK*.

Vahel tahetakse suurtähtlühendi järgi kirjutada ka nimetust suure algustähega, kuid sageli pole see vajalik või on väär, näiteks *riiklik arengukava* on nimetus ja tuleb kirjutada väikeste tähtedega, ehkki tema lühend *RAK* on suurtähtlühend.

- **Kas õige on *IT juht* või *IT-juht*?**

Kui liitsõna sisaldab lühendit, tuleb panna sidekriips: *IT-juht* 'infotehnoloogiajuht', *IT-spetsialist* 'infotehnoloogiaspetsialist', *IT-osakond* 'infotehnoloogiaosakond'. Alati ei pruugi lühend olla liitsõna osa ega vaja sidekriipsuga liitmist, nt *IT areng* 'infotehnoloogia areng', *IT valdkonnas* 'infotehnoloogia valdkonnas' kirjutatakse lahku.

- **Kas lühendile *AS* lisatakse käändelõpp sidekriipsuga või ilma?**

Suurtähtlühenditele, mida loetakse tähthaaval veerides, nt *AS* [aa-ess] *TV* [tee-vee], *CV* [tsee-vee] (mitte [siivii]!) lisatakse käändelõpp ja mitmuse tunnus olenevalt lühendi hääldusest: *AS-ile* ehk *ASile*, *TV-s* ehk *TVs*, *CV-de* ehk *CVde*.

Nagu juba näidetest näha, võib tunnuse ning käändelõpu liita kas sidekriipsuga või ilma selleta: õige on nii *AS-ile* kui ka *ASile*, võimalik on kirjutada *digi-TV-st* või *digi-TVst* jne.

- **Kumb on õige, kas *EL riigid* või *EL-i* ~ *ELi riigid*?**

Suurtähtlühenditele, mille hääldus lõpeb kaashäälikuga, võib selguse huvides lisada türevokaali. Lühendi türevokaali valimisel lähtutakse viimase tähe hääldusest, mitte sõna türevokaalist, nt Euroopa Liidu riigid on *EL-i riigid* või *ELi riigid*, mitte *ELu* ega *EL-u riigid* – kuna *L* hääldub [ell] ja omastav on [elli], on lühendi türevokaal *i*, mitte *u*.

Kui lühendi hääldus lõpeb täishäälikuga, pole türevokaali vaja, nt *NATO-sse* ehk *NATOsse*, osteti *EVP-sid* ehk *EVPsid*. Omastavas

käändes ei tule selliste lühendite lõppu midagi: *NATO ülemjuhataja*, *EVP kurss*.

Kui suurtähtlühendit loetakse nagu sõna, mis lõpeb kaashäälikuga, tuleks tüvevokaal lisada, nt Tallinna Autobussikoondisest ehk *TAK-ist* ~ *TAKist* [takist]. Kui sama lühendit lugeda tähthaaval, pole tüvevokaal vajalik, sest viimase tähe hääldus lõpeb täishäälikuga: *TAKst* [tee-aa-kaast].

- **Kas nime Friedrich tuleb lühendada *Fr* või *F*?**

Eesnimesid lühendatakse harilikult ühe tähega: *F. R. Kreutzwald* – Friedrich Reinhold Kreutzwald, *F. Tuglas* – Friedebert Tuglas. Kui eesnimi algab täheühendiga, mis hääldub ühe häälikuna, võib selguse huvides jätta lühendisse kaks tähte, nt *Ph. Karell* (Philipp, *Ph* hääldub [f]), *Ch. Darwin* (Charles, *Ch* hääldub [tš], mitte [k]). Lihtsam on siiski lähtuda kirja-pildist ja võtta alati ainult esimene täht – iga eesnimelühendi taga on väga palju nimesid.

- **Kuidas lühendada Paul-Eerik Rummo nime?**

Kui eesnimes on sidekriips, säilib see ka eesnimelühendis ja punkt on sel juhul ainult teise eesnime tähe järel: *P-E. Rummo*. Nimetähti võib kirjutada punktita kokku, nt *P-ER*, või punktiga lahku, nt *P-E. R*.

- **Kuidas lühendada eesti keeles sõnu *juunior* ja *senior*?**

Sõnad *juunior* ja *senior* käivad nime järele, nt *Hendrik Toompere juunior*, *George Bush senior*. Lühendid on vastavalt *jun* ja *sen*, nt *Hendrik Toompere jun*. Kes soovib, võib silplühendi *jun* kõrval tarvitada ka valiktähtlühendit *jr* – *Hendrik Toompere jr*.

- **Kas uue kunstimuseumi maja nimi kirjutatakse *KUMU*, *KuMu* või *Kumu*?**

Kogu maailmas armastatakse toodetele, firmadele ja asutustele anda suland-, sumadan- ehk kohvernimesid, mis moodustatakse sobivate sõnade esisilpidest või valitud tähtedest. Näiteks Taani päritolu *Lego* on saanud nime taanikeelsest väljendist *leg godt* 'mängi hästi', *Interpoli* ingliskeelne täisnimetus on International Criminal Police Organization, kellafirma Swatch on saanud nime ingliskeelsest sõnapaarist *Swiss watch* 'Šveitsi kell'.

Eestis on mõnda aega moes olnud sulandnime sees, sõna keskel kirjutada teine komponent suure tähega, nt osaühing *TehPro* (suland sõnadest tehnoloogia ja projekt), koolituskeskus *HarKo* (haridus ja koolitus), noorteklubi *NoKu* (noored kultuuriinimesed?), looviniemete klubi *KuKu* (kunst ja kultuur).

Traditsiooniliselt sulandnimedes sõnade piiri ei näidata: kirjutatakse *Interpol*, mitte *InterPol*. Samamoodi peaks kirjutama sulandnimesid ka eesti keeles: *Harko*, *Tehpro*, *Noku* ja *Kuku* klubi. Ammugi pole põhjust hakata sulandnime suurtähtlühendina kirjutama (?KUMU).

Uue kunstimuuseumi nimi on *Kumu*.